

Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk
Zeszyt 266, rok 2017, s. 37-61

Paweł Motek

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych,
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej;
ul. B. Krygowskiego 10, 61-680 Poznań; pamo@amu.edu.pl

KSZTAŁCENIE NA KIERUNKU GOSPODARKA PRZESTRZENNA – 25 LAT DOŚWIADCZEŃ UAM W POZNANIU

Abstract: Education in the Field of Spatial Management – 25 Years of Experience of Adam Mickiewicz University in Poznań. Works intended to launch Spatial Management courses in Poland were initiated in the late 1980s and early '90s by the Institute of Socio-Economic Geography and Spatial Management of Adam Mickiewicz University in Poznań and the Chair of Physical Planning of the Wrocław University of Technology. They ended successfully in 1995 when the Central Council of Higher Education put spatial management on the list of directions of study.

This article seeks to present the genesis of and changes in Spatial Management courses conducted at Adam Mickiewicz University in Poznań since 1991, *i.e.* over the last 25 years. It consists of two basic parts. The first presents changes in the education syllabus and in the number of students and graduates. Part two describes novel spatial management specialities offered as part of consolidated master studies as well as 1st and 2nd-order studies at AMU in Poznań. They include: (1) Development and Renewal of Urban and Rural Areas at Collegium Polonicum in Słubice, (2) Regional Development, and (3) Protection of European Cultural Goods.

Keywords: Spatial management, study, teaching.

JEL codes: R10, R52, R58.

Wstęp

Transformacja ustrojowa oraz przemiany społeczno-gospodarcze zachodzące w Polsce na przełomie lat 80. i 90. XX w. stały się przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych, a także wpłynęły na powstawanie nowych kierunków studiów na polskich uczelniach wyższych. Jak wskazuje Chojnicki [1996] powstały wówczas nowe szanse, ale także pozostały stare i ujawniły się nowe zagrożenia. Jednym z takich zagrożeń był zły stan gospodarki przestrzennej. Warunkiem zmiany tego stanu rzeczy było zrozumienie charakteru i roli gospodarki przestrzennej w życiu społeczno-gospodarczym Polski, co powinno przełożyć się na rozwój i pogłębienie badań naukowych gospodarki przestrzennej [Chojnicki 1992]. Równie istotną kwestią stało się kształcenie w tym zakresie. Parysek i Rogacki [1996] wskazują, że decydujący wpływ na uruchomienie w ramach struktur UAM nowego kierunku studiów o praktycznym nastawieniu była m.in. potrzeba wykształcenia odpowiednich kadr zajmujących się rozwojem lokalnym i planowaniem przestrzennym. Prace związane z uruchomieniem kształcenia na kierunku *gospodarka przestrzenna* w Polsce zostały zainicjowane przez Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM oraz Katedrę Planowania Przestrzennego Politechniki Wrocławskiej. Przygotowania do utworzenia nowego kierunku studiów w UAM w Poznaniu zostały podjęte w latach 1989-1990. Wówczas podjęto decyzję o utworzeniu nowego kierunku studiów i opracowano pierwszy program kształcenia. Kolejnym krokiem, zrealizowanym w latach 1990-1991 r. było podjęcie stosowanych uchwał przez Radę Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM oraz Senatu UAM umożliwiających rekrutację i rozpoczęcie kształcenia na kierunku *planowanie przestrzenne* i *gospodarka lokalna*. W wyniku tych działań pierwsza rekrutacja odbyła się w 1991 r. i spotkała się z dużym zainteresowaniem absolwentów szkół średnich. Na studia zgłosiło się 118 kandydatów, a przyjęto 38 osób. Powołanie nowego kierunku studiów, niestety zbiegło się z idącymi w przeciwnym kierunku działaniami Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, polegającymi na ograniczaniu ich liczby. Pojawiała się więc konieczność dostosowania nowo powstałego kierunku studiów do obowiązującej wówczas listy. W rezultacie od 1992 r. zaczął on funkcjonować jako geografia w zakresie planowania przestrzennego i gospodarki lokalnej. Intensywne działania Dyrekcji Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej zmierzające do wpisania nowego kierunku na listę kierunków studiów w Polsce, zakończyły się sukcesem w 1995 r. Rada Główna z trzech propozycji nazwania tego kierunku

studiów, tj. 1) planowanie przestrzenne i gospodarka lokalna, 2) gospodarka przestrzenna i lokalna oraz 3) gospodarka przestrzenna, zdecydowała się na tę ostatnią. W memoriale skierowanym do ówczesnego Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu prof. dra hab. Jerzego Fedorowskiego w sprawie utworzenia kierunku studiów *gospodarka przestrzenna*, Dyrektor Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej prof. dr hab. Zbyszko Chojnicki pisał: *W obliczu coraz to wyższych wymagań stawianych przez praktykę w dziedzinie rozwoju lokalnego i planowania przestrzennego, których nie są w stanie spełnić ani studia geograficzne ani żadne inne dotychczas prowadzone studia, uruchomienie nowego, praktycznie zorientowanego i społecznie potrzebnego kierunku studiów jest sprawą uzasadnioną i pilną. Pogląd ten podziela także Wydział Architektury i Urbanistyki Politechniki Wrocławskiej, który stwierdzając, że aktualnym potrzebom praktyki planistycznej i rozwoju lokalnego nie są w stanie sprostać studia architektoniczne, także wnioskuje o zatwierdzenie kierunku studiów obejmującego zagadnienia gospodarki przestrzennej, planowania przestrzennego i rozwoju lokalnego. Pierwsi absolwenci kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM, w liczbie 29, opuścili mury uczelni w 1996 r.*

Celem opracowania jest przedstawienie przemian, jakie zaszły w kształceniu na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM w Poznaniu w ciągu ostatnich 25 lat. W pierwszej części skupiono się na zmianach programu kształcenia, które determinowane były zarówno przez uwarunkowania zewnętrzne np. dostosowanie programu do założeń Procesu Bolońskiego, regulacji ustawowych, a także współpracę z otoczeniem społeczno-gospodarczym, jak również wewnętrzne m.in. konsultacje z pracownikami naukowo-dydaktycznymi oraz studentami. Przedstawiono w niej również zmiany liczby studentów oraz absolwentów na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM w badanym 25-leciu. Druga część opisuje nowatorskie specjalności na kierunku *gospodarka przestrzenna* realizowane w ramach jednolitych studiów magisterskich oraz studiów I i II stopnia w UAM w Poznaniu. Należy do nich zaliczyć: 1) rozwój i rewitalizacja miast oraz obszarów wiejskich w Collegium Polonicum w Słubicach, 2) rozwój regionalny oraz 3) ochrona europejskich dóbr kultury.

Wraz z przemianami zachodzącymi w kształceniu na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM zaczęły pojawiać się pierwsze publikacje związane z tą problematyką. Dorobek ten jest stale rozwijany i można podzielić go na trzy zasadnicze grupy. Pierwsza grupa opracowań dotyczy przede wszystkim genezy powstania kierunku, programów kształcenia, problemów i wyzwań związanych z kształceniem na tym kierunku, a także liczby studentów. Należy

tutaj wymienić publikacje: Paryska i Rogackiego [1996], Rogackiego [2006], Paryska [2012], Motka [2013] oraz Motka *et al.* [2016]. Natomiast druga grupa opracowań prezentuje nowatorskie specjalności realizowane na kierunku *gospodarka przestrzenna*. Są to publikacje Churskiego [2010] w zakresie specjalności rozwój regionalny oraz Tobolskiej [2013] w odniesieniu do specjalności ochrona europejskich dóbr kultury. Trzecia grupa obejmuje opracowania dotyczące innowacji dydaktycznych wprowadzanych przez Instytut, które co prawda nie są przedmiotem zainteresowania prezentowanego opracowania, gdyż nie były one realizowane w ramach programu kształcenia na kierunku *gospodarka przestrzenna*, ale stwarzają nowe możliwości dydaktyczne i badawcze. Należy do nich zaliczyć studia podyplomowe przemysły kultury w polityce rozwoju miast i regionów, o których pisali: Churski, Motek [2013] oraz Churski *et al.* [2015a, 2015b], a także przygotowanie zasad kształcenia na nowym kierunku studiów, jakim jest zintegrowane planowanie rozwoju – Churski, Motek [2016].

1. 25 lat gospodarki przestrzennej w UAM w Poznaniu – program kształcenia, studenci, absolwenci

Program kształcenia – zmiany i stan obecny

Pierwszy program kształcenia dla jednolitych studiów magisterskich w latach 1991-1996, początkowo na kierunku planowanie przestrzenne i gospodarka lokalna, a później gospodarka przestrzenna przewidywał w sumie ponad 3000 godzin zajęć dydaktycznych (tab. 1). Tworzyły go: wykłady, laboratoria, ćwiczenia, ćwiczenia terenowe, seminarium dyplomowe, języki obce, wychowanie fizyczne, a także praktyka dyplomowa i praktyka zawodowa. W strukturze programu kształcenia dominowały przedmioty, które obecnie można zaliczyć do obszaru nauk przyrodniczych i społecznych oraz w znacznie mniejszym stopniu do obszaru nauk technicznych. Do pierwszego z nich możemy zaliczyć takie przedmioty, jak: podstawy przyrodnicze systemu interakcyjnego społeczeństwo-środowisko, zasady gospodarowania zasobami przyrodniczymi, środowisko przyrodnicze Polski czy też ekologię. Natomiast do obszaru nauk społecznych m.in. teorię i metodologię gospodarki przestrzennej, teorię ekonomii, socjologię, prawo gospodarcze oraz gospodarkę regionalną i lokalną. Niewielkie znaczenie miały z kolei przedmioty z zakresu nauk technicznych. Były to np.: planowanie i projektowanie architektoniczne oraz urbanistyczne oraz rysunek odręczny i techniczny. Dynamicznie postę-

pujący rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz wyposażenie Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM w sprzęt komputerowy oraz oprogramowanie miało również wpływ na obowiązujący w latach 1991-1996 program kształcenia. W jego strukturze znajdowały się dwa podstawowe przedmioty, na których studenci mogli nabywać umiejętności z zakresu obsługi systemu operacyjnego DOS, edytorów tekstu oraz arkuszy kalkulacyjnych – techniki komputerowe, a także wiedzę i umiejętności dotyczące systemów informacji przestrzennej – geograficzne systemy informacyjne. Istotne miejsce w pierwszym programie kształcenia zajmowały ćwiczenia terenowe oraz praktyka zawodowa. W latach 1991-1996 studenci uczestniczyli m.in. w ćwiczeniach terenowych zagranicznych, ćwiczeniach terenowych dotyczących gospodarki i przestrzennego zagospodarowania gmin, a także praktyce zawodowej, odbywanej głównie w urzędach gmin.

Opracowana na początku lat 90. XX w. koncepcja kształcenia na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM w Poznaniu w kolejnych latach podlegała licznym zmianom, co powodowane było głównie rozwojem koncepcji teoretycznych w naukach związanych z gospodarką przestrzenną, przemianami zachodzącymi w funkcjonowaniu szkolnictwa wyższego i procesu dydaktycznego, zmianami społecznymi, gospodarczymi i w zagospodarowaniu przestrzennym w Polsce, rozwojem technologii informacyjno-komunikacyjnych, zmianami na rynku pracy, a także potrzebami praktyki, zgłaszanymi przez administrację publiczną oraz przedsiębiorców. Do najistotniejszych zmian w kształceniu na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM w Poznaniu należy zaliczyć przede wszystkim [Motek *et al.* 2016]: 1) wprowadzanie od 2007 r. zasad tzw. Procesu Bolońskiego i dostosowanie programów kształcenia do zmian zawartych w *Ustawie o szkolnictwie wyższym*, 2) otwarcie w 2008 r. zamiejscowego ośrodka dydaktycznego w Kościanie, w którym umożliwiono kształcenia na studiach I stopnia, 3) przyjęcie w 2010 r. programu kształcenia oraz przeprowadzenie rekrutacji na studia inżynierskie I stopnia na kierunku *gospodarka przestrzenna* o profilu praktycznym, 4) przeprowadzenie w 2015 r. pierwszego naboru na studia II stopnia (3 semestralne) dla absolwentów studiów inżynierskich. Krótka charakterystyka tych zmian przedstawia się następująco.

Tabela 1

 Program kształcenia na kierunku *planowanie przestrzenne i gospodarka lokalna*
 (od 1995 r. *gospodarka przestrzenna*) w UAM w latach 1991-1996

I rok (1991/1992)	II rok (1992/1993)	III rok (1993/1994)	IV rok (1994/1995)	V rok (1995/1996)
1) Kartografia i topografia 2) Rysunek odręczny i techniczny 3) Podstawy przyrodniczego systemu interakcyjnego społeczeństwa-środowisko 4) Społeczno-ekonomiczno-geograficzne podstawy gospodarowania 5) Statystyka z elementami matematyki 6) Ustrój państwowy i samorządowy 7) Gospodarka regionalna i lokalna 8) Język obcy I 9) Język obcy II	1) Techniki komputerowe 2) Socjologia 3) Demografia 4) Teoria lokalizacji działalności gospodarczej 5) Teoria ekonomii 6) Ekonometria 7) Teoria regionu społeczno-ekonomicznego i regionalizacja 8) Zasady gospodarowania zasobami przyrodniczymi 9) Język obcy I 10) Język obcy II 11) Wychowanie fizyczne 12) Ćwiczenia terenowe regionalne – przyrodnicze	1) Środowisko przyrodnicze Polski 2) Geografia społeczno-gospodarcza Polski 3) Prawo finansowe 4) Prawo gospodarcze 5) Metody analizy przestrzennej 6) Kartografia tematyczna 7) Geograficzne systemy informacyjne 8) Fizjografia planistyczna 9) Podstawy organizacji i zarządzania 10) Geografia miast i wsi 11) Finansowanie samorządu terytorialnego 12) Teoria systemów i metody analizy systemowej	1) Planowanie i projektowanie architektoniczne i urbanistyczne 2) Teoria rozwoju ekonomicznego 3) Teoria gospodarki przestrzennej i planowania 4) Ekologia 5) Metody planowania przestrzennego i rachunku ekonomicznego 6) Metodologia gospodarki przestrzennej 7) Rolnictwo i gospodarka żywnościowa 8) Kształtowanie i ochrona środowiska jako strategia planowania przestrzennego	1) Gospodarka komunalna 2) Inżynieria środowiska i komunalna 3) Systemy władz lokalnych w Europie 4) Seminarium magisterskie 5) Pracownia magisterska 6) Zajęcia monograficzne

I rok (1991/1992)	II rok (1992/1993)	III rok (1993/1994)	IV rok (1994/1995)	V rok (1995/1996)
10) Wychowanie fizyczne 11) Ćwiczenia terenowe		13) Podstawy administracji i prawa administracyjnego 14) Język obcy 15) Język obcy II 16) Wychowanie fizyczne 17) Ćwiczenia terenowe 18) Ćwiczenia terenowe zagraniczne Ćwiczenia terenowe gospodarka i przestyrzenie zagospodarowanie gmin	9) Prawne podstawy ochrony zasobów przyrodniczych 10) Seminarium magisterskie 11) Pracowania magisterska 12) Zajęcia monograficzne	
750 godzin	771 godzin	894 godziny	610 godzin oraz 14 dni praktyki dyplomowej i 28 dni praktyki zawodowej	285 godzin

Źródło: Opracowanie własne na podstawie programów studiów.

- 1) Akcesja Polski do UE rozpoczęła proces wprowadzania do polskiego szkolnictwa wyższego ustaleń Deklaracji Bolońskiej z 1999 r. oraz kolejnych konferencji międzynarodowych rozszerzających i uszczegóławiających jej postanowienia [*Wspólna Deklaracja...* 2006; Stachowiak-Kudła 2012]. Zgodnie z zapisami tych dokumentów szkolnictwo wyższe powinno opierać się przede wszystkim na trzech poziomach kształcenia (studia I, II, III stopnia), stosowaniu systemu punktów kredytowych (ECTS), zwiększeniu mobilności studentów (np. program ERSMUS) oraz stałym podnoszeniu jakości kształcenia. Wyrazem tych zmian było uchwalenie 27 lipca 2005 r. *Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym* (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 572 z późn. zm), która w ciągu następnych lat była wielokrotnie nowelizowana. Nowelizacje te dotyczyły m.in. zasad prowadzenia studiów I i II stopnia, profilu praktycznego i ogólnoakademickiego, czy też finansowania szkolnictwa wyższego. Pierwszym krokiem dostosowującym kształcenie do tych zmian na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM było odejście od jednolitych studiów magisterskich i zastąpienie ich studiami licencjackimi I stopnia (6 semestrów) oraz studiami magisterskimi II stopnia (4 semestry). Wprowadzenie studiów I i II stopnia wymagało opracowania i przyjęcia nowych oraz spójnych programów kształcenia dla tych dwóch poziomów studiów [Motek 2013; Motek *et al.* 2016]. Do 2012 r. podstawę programów kształcenia na kierunku *gospodarka przestrzenna* stanowiły standardy kształcenia opracowane przez Radę Główną Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a następnie wprowadzone do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełnić uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki (Dz. U. z 2007 r. nr 164, poz. 1166). Odejście w 2012 r. od standardów kształcenia i oparcie programów kształcenia na efektach kształcenia dało uczelniom wyższym w Polsce nowe możliwości opracowywania programów, ale także wprowadziło wiele dodatkowych obowiązków [Kraśniewski 2011; Stachowiak-Kudła 2012]. Wszystkie programy kształcenia należało tworzyć na podstawie efektów, jakie student ma uzyskać w toku studiowania. Podstawowymi zaletami takiego systemu jest duża elastyczność w tworzeniu programów kształcenia, możliwość dostosowania programu do profilu uczelni oraz wymagań otoczenia społeczno-gospodarczego, czyli np. administracji publicznej oraz przedsiębiorców. Najistotniejsze wady to znaczna „biurokratyzacja” oraz mała wiedza i zrozumienie idei efektów kształcenia przez

studentów, pracodawców i wielu pracowników uczelni [Motek *et al.* 2016]. Na podstawie uchwały Senatu UAM z 25 czerwca 2012 r. studenci gospodarki przestrzennej realizują efekty kształcenia przypisane do obszarów nauk przyrodniczych, społecznych i technicznych. W przypadku studiów inżynierskich obejmują one również efekty prowadzące do uzyskania kompetencji inżynierskich. Taki układ efektów kształcenia jest zgodny z zasadami wypracowanymi i przyjętymi przez Unię Uczelni na Rzecz Rozwoju Kierunku Studiów Gospodarka Przestrzenna.

- 2) W latach 2008-2012 w Kościanie funkcjonował dydaktyczny ośrodek zamiejscowy UAM. Uruchomienie kształcenia w tym ośrodku było wynikiem przede wszystkim zapotrzebowania zgłaszanego przez lokalne władze samorządowe oraz dużego zainteresowania uczniów szkół średnich tym kierunkiem. Kształcenie na kierunku *gospodarka przestrzenna* prowadzone było wyłącznie na studiach I stopnia. W wyniku pierwszej rekrutacji studia rozpoczęło 41 studentów (15 z nich zakończyło studia i uzyskało tytuł licencjata). Przez kolejne dwa lata liczba studentów wzrosła do 104 osób, jednak kolejne lata przyniosły znaczny ich spadek i w rezultacie w 2013 r., ze względu na brak wystarczającego zainteresowania ze strony absolwentów szkół ponadgimnazjalnych, zakończono kształcenia. Brak stałej kadry naukowo-dydaktycznej oraz bliskość Kościana (położony jest w odległości zaledwie 50 km od Poznania) były podstawowymi trudnościami w prowadzeniu tego ośrodka zamiejscowego, co znacznie wpływało na obniżenie jakości kształcenia oraz efektywności ekonomicznej [Motek *et al.* 2016].
- 3) Od 2011 r. w UAM obok studiów licencjackich na kierunku *gospodarka przestrzenna*, funkcjonują również studia inżynierskie (7 semestralne). Obowiązujący w latach 2011-2015 program oparty był na standardach kształcenia, a następnie w latach 2012-2013 został on zmodyfikowany i dostosowany do wymagań KRK. Zachowana została jednak podstawowa idea przyświecająca uruchomieniu i funkcjonowaniu tego programu, czyli kładąca duży nacisk na zagadnienia techniczno-praktyczne. Tworząc studia inżynierskie na kierunku *gospodarka przestrzenna* obawiano się, że mogą one wpłynąć negatywnie na rekrutację na studiach licencjackich na tym samym kierunku. Obawy te okazały się jednak bezpodstawne, gdyż jak pokazują doświadczenia ostatnich lat, taka sytuacja nie ma miejsca. Każdego roku udaje się wypełnić założony limit przyjęć studentów zarówno na studiach inżynierskich (100 osób), jak również licencjackich (50 osób), co potwierdza zróżnicowane oczekiwania kandydatów na

studia. W programie studiów inżynierskich dominują moduły związane z aspektami techniczno-planistycznymi gospodarki przestrzennej, a na studiach licencjackich związane m.in. z zarządzaniem, ekonomią, rozwojem regionalnym, socjologią oraz prawem [Motek *et al.* 2016]. Studia inżynierskie na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM prowadzone były (i będą do roku akademickiego 2018/2019) w ramach profilu praktycznym. W 2016 r. został zmieniony profil kształcenia na analizowanym kierunku na ogólnoakademicki. W rezultacie studenci rozpoczynający studia w roku akademickim 2016/2017 realizować je będą właśnie w trybie ogólnoakademickim.

- 4) W lutym 2015 r. pierwsi absolwenci studiów inżynierskich I stopnia opuścili mury UAM. Dla tej grupy została przygotowana oferta studiów magisterskich II stopnia o profilu ogólnoakademickim (kształcenie 3-semesterne). Podstawą ich prowadzenia jest adaptacja efektów kształcenia przyjętych dla funkcjonujących już od wielu lat w UAM w Poznaniu studiów II stopnia na kierunku *gospodarka przestrzenna* (kształcenie 4-semesterne) do potrzeb absolwentów studiów inżynierskich. Program tych 3-semesteralnych studiów liczy 820 godzin i w przeciwieństwie do studiów 4-semesteralnych nie przewiduje specjalności [*ibidem*].

Obecnie funkcjonujący model kształcenia na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM w Poznaniu tworzą studia I stopnia – licencjackie i inżynierskie oraz II stopnia – 3-semesterne i 4-semesterne (tab. 2). Studia licencjackie i magisterskie prowadzone są w ramach profilu ogólnoakademickiego. Natomiast studia inżynierskie do roku akademickiego 2018/2019 będą prowadzone w profilu praktycznym, później wyłącznie w trybie ogólnoakademickim. Wszystkie wymienione formy studiów realizowane są w trybie studiów stacjonarnych i niestacjonarnych. W ramach studiów licencjackich, inżynierskich oraz magisterskich 3-semesteralnych, studenci nie mają możliwości wyboru ścieżek specjalizacyjnych. Taką możliwość przewidują wyłącznie studia magisterskie 4-semesterne. Natomiast we wszystkich programach kształcenia w różnym wymiarze godzin, przewidziane są ćwiczenia terenowe, których celem jest zapoznanie studentów ze społecznymi, przyrodniczymi, ekonomicznymi i międzynarodowymi uwarunkowaniami gospodarki przestrzennej.

Tabela 2

Struktura kształcenia na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM w Poznaniu

Studia	Liczba godzin		Przykładowe przedmioty
	stacjonarne	niestacjonarne	
Licencjackie (profil ogólnoakademicki)	2411	1320	Przyrodnicze podstawy gospodarowania Geografia ekonomiczna Planowanie przestrzenne Makroekonomia Organizacja i funkcjonowanie samorządu terytorialnego Systemy informacji geograficznej
Inżynierskie (profil praktyczny, do roku akademickiego 2018/2019) Inżynierskie (profil ogólnoakademicki, od roku akademickiego 2016/2017)	2708 2658	1507 1479	Rysunek techniczny i planistyczny Podstawy gospodarki przestrzennej Budownictwo Grafika inżynierska Projektowanie urbanistyczne
Magisterskie (profil ogólnoakademicki) – 4-semestralne Magisterskie (profil ogólnoakademicki) – 3-semestralne	1107-1137 (w zależności od ścieżki specjalizacyjnej) 820	565-585 (w zależności od ścieżki specjalizacyjnej) 490	Metodologia gospodarki przestrzennej Gospodarka przestrzenna w krajach UE Podstawy prawa administracyjnego Gospodarka komunalna Rozwój zrównoważony Gospodarka nieruchomościami

Źródło: Opracowanie własne na podstawie programów studiów oraz [Motek *et al.* 2016].

Studia I stopnia cechuje równomierne rozłożeniem elementów praktycznych oraz teoretycznych, jednak w przypadku studiów inżynierskich, elementy praktyczne odgrywają większą rolę niż na studiach licencjackich. Ponadto programy kształcenia przewidują dominację problematyki krajowej i skoncentrowanie uwagi w przypadku studiów licencjackich na przedmiotach z obszarów nauk społecznych oraz przyrodniczych, a w przypadku studiów inżynierskich na przedmiotach z obszaru nauk technicznych, w tym prowadzących do uzyskania kompetencji inżynierskich. Studenci odbywają również obowiązkowe praktyki zawodowe. Z kolei programy kształcenia na studiach II stopnia przewidują duży udział treści poszerzających wiedzę, kompetencje oraz umiejętności studentów o charakterze ogólnym, z mniejszym udziałem modułów praktycznych, a także kładą duży nacisk na poszerzenie podstaw teoretycznych, zapewniających najlepszym absolwentom możliwość kontynuacji kształcenia na studiach III stopnia. Istotny jest również znaczny udział problematyki międzynarodowej i brak obowiązkowych praktyk zawodowych [Motek *et al.* 2016]. Na studiach magisterskich 4-semestralnych studenci mają możliwość wyboru jednej z pięciu ścieżek specjalizacyjnych (rozwój regionalny, planowanie przestrzenne, zarządzanie przestrzenne, rewitalizacja miast i obszarów zdegradowanych, ochrona europejskich dóbr kultury).

W tak przyjętej strukturze programu kształcenia można wskazać silne strony oraz szanse, ale również słabe strony i zagrożenia związane z funkcjonowaniem kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM (tab. 3). Do najważniejszych atutów programu należy zaliczyć jego interdyscyplinarność, co stwarza możliwość tworzenia różnych specjalności oraz dostosowania go do zmieniających się uwarunkowań społeczno-gospodarczych. Ponadto połączenie aspektów praktycznych i ogółoakademickich pozwala absolwentom tego kierunku na podjęcie pracy zawodowej lub też badawczo-dydaktycznej w ramach studiów III stopnia. Z kolei słabą stroną realizowanego programu kształcenia jest kwestia braku jednoznacznego osadzenia absolwentów w strukturze zawodów, co utrudnia im wejście na rynek pracy. Ponadto interdyscyplinarność kierunku stwarza duże wyzwania dla uczelni wyższych związane z kadrami dydaktyczną. Obok pracowników naukowych z różnych dyscyplin naukowych, zajęcia dydaktyczne prowadzą również praktycy np. urbaniści, czy też pracownicy administracji publicznej [szerzej Motek *et al.* 2016].

Porównując strukturę pierwszego programu kształcenia do obecnie realizowanego należy wskazać, że [Motek *et al.* 2016]:

- Podstawą tworzenia obecnych programów są wytyczne KRK, w tym m.in. zdefiniowane dla kierunku efekty kształcenia, a także przyjęte

przez Unię Uczelni na Rzecz Rozwoju Kierunku Studiów Gospodarka Przestrzenna wytyczne, związane m.in. z wieloobszarowością tego kierunku.

- Wzrosło znaczenie przedmiotów zaliczanych do obszaru nauk technicznych oraz zmniejszył się udział przedmiotów z obszaru nauk przyrodniczych. Natomiast pozycja przedmiotów z obszaru nauk społecznych nie uległa zmianie.
- Wzrosło znaczenie zajęć nastawionych na aspekty praktyczne, co stanowi istotny element tworzenia przewag konkurencyjnych na zdecydowanie trudniejszym rynku usług szkolnictwa wyższego w porównaniu do stanu obserwowanego na początku lat 90.
- Pojawiły się możliwości dostosowania ścieżek dydaktycznych do zainteresowań studentów, przez wprowadzenie specjalności i innowacji dydaktycznych w obszarze gospodarki przestrzennej w UAM.
- Wzrosło znaczenie przedmiotów, które kształtują umiejętności studentów w zakresie znajomości i obsługi oprogramowania komputerowego wykorzystywanego w gospodarce przestrzennej.

Tabela 3

Silne i słabe strony programu kształcenia na kierunku
gospodarka przestrzenna w UAM

SILNE STRONY I SZANSE	SŁABE STRONY I ZAGROŻENIA
Interdyscyplinarność kierunku	Brak jednoznacznego osadzenia absolwentów w strukturze zawodów utrudniające wejście na rynek pracy
Duże możliwości tworzenia oferty specjalizacyjnej	Bardzo trudny proces budowania zespołu dydaktycznego
Szeroka współpraca z otoczeniem społeczno-gospodarczym	Konkurowanie o „studenta” pomiędzy studiami inżynierskimi a licencjackimi w sytuacji niżu demograficznego
Praktyczność. Zajęcia prowadzone przez praktyków. Studia I stopnia	3-miesięczne praktyki zawodowe na profilu praktycznym na bardzo trudnym rynku pracy

SILNE STRONY I SZANSE	SŁABE STRONY I ZAGROŻENIA
Możliwość pełnego wykorzystania potencjału badawczego przez aktywizację naukową dyplomantów Studia II stopnia	Mało elastyczna struktura programu, oparta na przedmiotach, a nie modułach
Duża możliwość modyfikacji i budowania nowej oferty kształcenia zgodnej z pojawiającymi się potrzebami	Regres kierunku wynikający z rosnącej konkurencji w warunkach zmniejszającego się popytu

Źródło: [Motek *et al.* 2016].

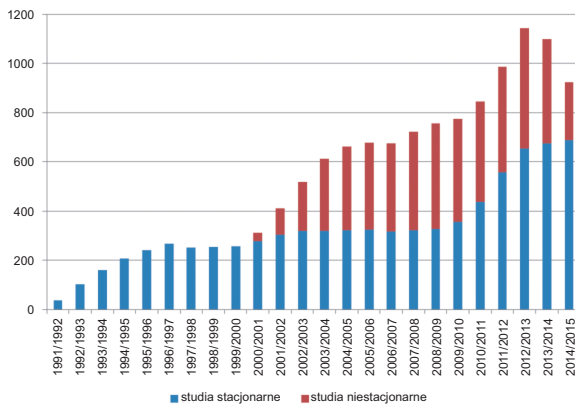
Studenci

Pierwsza rekrutacja na nowym kierunku studiów w UAM w Poznaniu w 1991 r. pokazała duże zainteresowanie absolwentów szkół średnich problematyką gospodarki lokalnej i planowania przestrzennego. Na studia zgłosiło się 118 kandydatów, jednak przyjętych zostało 38 osób. W kolejnych latach, mimo uruchomienia kierunku *gospodarka przestrzenna* na wielu uczelniach publicznych i niepublicznych w Poznaniu i całej Polsce, w dalszym ciągu zainteresowanie tym kierunkiem UAM w Poznaniu nie malało. W roku akademickim 1995/1996, gdy domknięty został cały pierwszy cykl dydaktyczny, na wszystkich latach jednolitych studiów magisterskich studiowało prawie 250 osób – średnio 50 osób na każdym roku studiów (ryc. 1). Do roku akademickiego 1999/2000 liczba studentów była bardzo stabilna. Każdego roku przyjmowano ok. 50 nowych studentów (mimo że na jedno miejsce przypadało kilku a nawet kilkunastu kandydatów), podobna liczba kończyła studia z tytułem magistra i w rezultacie każdy rocznik liczył ok. 50-60 osób, co w sumie powodowało, że liczba studentów na wszystkich latach studiów nie przekraczała 300 osób. Istotną zmianą, wpływającą na wzrost liczby osób studiujących *gospodarkę przestrzenną* w UAM w Poznaniu było rozpoczęcie kształcenia na studiach niestacjonarnych w roku akademickim 2000/2001. Obok 278 studentów studiów stacjonarnych, studia rozpoczęło 33 studentów niestacjonarnych. Po raz pierwszy więc została przekroczona granica 300 osób studiujących *gospodarkę przestrzenną* w UAM w Poznaniu. Od roku akademickiego

2000/2001 do roku 2008/2009 można zaobserwować dwie tendencje. Pierwsza polegała na utrzymywaniu stałej liczby studentów na studiach stacjonarnych. Spośród kilkuset kandydatów na studia stacjonarne, każdego roku przyjmowanych było ok. 60 nowych studentów, a liczba wszystkich studentów *gospodarki przestrzennej* nieznacznie przekraczała 300 osób. Druga tendencja wiązała się z dynamicznym wzrostem liczby studentów w trybie niestacjonarnym. Pojawiająca się możliwość uzupełnienia wykształcenia w trybie niestacjonarnym spotkała się z dużym zainteresowaniem osób, które na co dzień pracowały przede wszystkim w jednostkach samorządu terytorialnego i zajmowały się problematyką planowania przestrzennego czy też rozwoju lokalnego. W efekcie tych zmian w latach 2006-2009 *gospodarkę przestrzenną* w UAM w Poznaniu studiowało ok. 700 osób, w proporcji prawie 1:1 (studenci studiów stacjonarnych: studenci studiów niestacjonarnych). Wprowadzanie do polskiego szkolnictwa wyższego ustaleń Deklaracji Bolońskiej z 1999 i dokumentów z nią związanych, w tym przede wszystkim podział studiów na studia I i II stopnia, a także rozpoczęcie kształcenia w UAM w Poznaniu na studiach inżynierskich na kierunku *gospodarka przestrzenna* znacznie wpłynęły na liczbę i strukturę studentów. Pierwsze rezultaty tych zmian ujawniły się w 2010 r., by w kolejnych latach jeszcze bardziej się zaznaczyć. Przede wszystkim nastąpił dynamiczny wzrost liczby studentów studiów stacjonarnych. Przeprowadzane w kolejnych latach rekrutacje, głównie na studiach I stopnia inżynierskich, a następnie na studiach II stopnia 3-semesteralnych dla absolwentów studiów inżynierskich spowodowały, że liczba studentów znacznie wzrosła. W roku akademickim 2014/2015 w trybie stacjonarnym studiowało prawie 700 osób. Następował również proces zmniejszania się liczby osób studiujących w trybie niestacjonarnym. W ostatnim roku analizy na studiach niestacjonarnych studiowało niewiele ponad 200 osób.

Porównując lata akademickie 1995/1996 (pierwszy pełny cykl dydaktyczny) oraz 2014/2015 należy odnotować prawie 5-krotny wzrost liczby studentów *gospodarki przestrzennej* w UAM. W tym samym czasie liczba studentów w Polsce wzrosła z 800 tys. do 1400 tys. W najbliższych latach m.in. z powodu zachodzących w Polsce procesów demograficznych oraz migracyjnych, a także wzrostu roli szkolnictwa zawodowego należy spodziewać się spadku liczby osób studiujących

gospodarkę przestrzenną w UAM. W największym stopniu będzie to odczuwalne w ramach studiów niestacjonarnych, co w konsekwencji może doprowadzić do zakończeni kształcenia w tym trybie studiów. Na studiach stacjonarnych procesy te zachodzą wolniej i do 2015 r. nie odnotowano w UAM spadku liczby studentów *gospodarki przestrzennej*. Jednak od kilku lat spada liczba kandydatów na studia stacjonarne I i II stopnia. Na studiach licencjackich I stopnia liczba kandydatów nieznacznie przekracza liczbę miejsc i coraz częściej konieczne jest przeprowadzanie II naboru. Z kolei na studiach inżynierskich liczba kandydatów jest średnio 2-3 razy większa niż liczba dostępnych miejsc i jak dotychczas nie było potrzeby przeprowadzania II naboru. Coraz większym problemem stają się studia II stopnia i w rezultacie nie zawsze udaje się wypełnić limit przyjęć. Absolwenci studiów I stopnia coraz częściej nie podejmują kształcenia na studiach II stopnia na kierunku *gospodarka przestrzenna*. Po studiach I stopnia m.in. mając uprawnienia do opracowywania planów zagospodarowania przestrzennego decydują się na podjęcie pracy zawodowej i nie kontynuują studiów albo też wybierają inne kierunki studiów, bardzo często niezwiązane z gospodarką przestrzenną i w ten sposób polepszają swoją pozycję na rynku pracy.

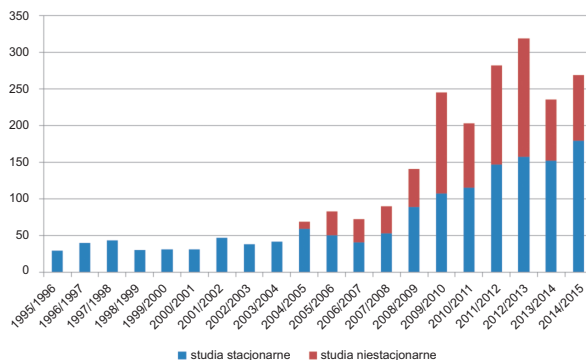
Ryc. 1. Zmiany liczby studentów na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM w Poznaniu w latach 1991-2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z dziekanatu Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM w Poznaniu.

Absolwenci

Pierwsze egzaminy dyplomowe na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM w Poznaniu odbyły się w 1996 r. Spośród 38 studentów przyjętych w 1991 r. na jednolite studia magisterskie, po pięcioletnim cyklu kształcenia w 1996 r. 29 z nich uzyskało tytuł magistra gospodarki przestrzennej (ryc. 2). Pierwsza praca magisterska na tym kierunku w UAM została przygotowana przez Dorotę Matuszewską (obecnie adiunkt w Katedrze Turystyki i Rekreacji UAM) i zatytułowana była: *Warunki i obszary konfliktowe przestrzennej zagospodarowania miasta i gminy Sieraków*. Promotorem pracy był prof. dr hab. Eugeniusz Biderman, a recenzentem prof. dr hab. Zbyszko Chojnicki. W sumie w latach 1996/2015 prawie 2350 osób uzyskało w UAM tytuł magistra, licencjata lub inżyniera gospodarki przestrzennej. Do roku akademickiego 2003/2004 liczba osób opuszczających mury UAM z dyplomem magistra gospodarki przestrzennej

Ryc. 2. Zmiany liczby absolwentów na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM w Poznaniu w latach 1996-2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z dziekanatu Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM w Poznaniu.

była stabilna i corocznie było to ok. 40-50 osób. Od 2005 r. liczba ta, początkowo dość wolno, a później zdecydowanie szybciej zaczęła wzrastać. Pierwszym powodem tego dynamicznego wzrostu było rozpoczęcie kształcenie na studiach niestacjonarnych. W 2005 r. pierwsza grupa dziesięciu studentów studiów niestacjonarnych uzyskała tytuł magistra. Drugim powodem było wprowadzenie w miejsce jednolitych studiów magisterskich, studiów I i II stopnia, a trzecim rozpoczęcie

kształcenia na studiach inżynierskich. Dynamiczny wzrost liczby studentów studiów stacjonarnych, przełożył się również na wzrost liczby absolwentów. Od 2010 r. ponad 200 studentów każdego roku uzyskuje w UAM tytuł zawodowy magistra, licencjata lub inżyniera gospodarki przestrzennej. W najbliższych latach (co najmniej 3-4 lata) z powodu dużej liczby studentów, liczba absolwentów powinna utrzymywać się na tym samym, wysokim poziomie.

2. Nowatorskie specjalności na kierunku *gospodarka przestrzenna* realizowane w UAM w Poznaniu

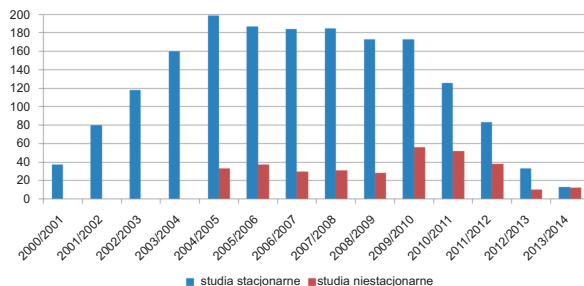
Rozwój i rewitalizacja miast oraz obszarów wiejskich w Collegium Polonicum w Słubicach

W drugiej połowie lat 90. XX w. w Polsce problematyka rewitalizacji nie była przedmiotem tak dużego zainteresowania, jak ma to miejsce obecnie. Przystąpienie Polski do UE i związane z tym możliwości pozyskiwania środków finansowych, a także przemiany społeczno-gospodarcze oraz w zagospodarowaniu przestrzennym zachodzące w miastach oraz na obszarach wiejskich, a w ostatnim czasie uchwalenie *Ustawy o rewitalizacji* w istotnym stopniu zmieniły tę sytuację. Dlatego też z perspektywy minionych lat, tym bardziej należy docenić pionierskie prace podjęte w Instytucie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM przez zespół prof. dra hab. Jerzego Paryska oraz dra Andreasa Billerta zmierzające do powołania nowej specjalności zajmującej się problematyką rewitalizacji. Działania te zakończyły się sukcesem i w 1999 r. w nowo powstającym ośrodku dydaktycznym w Collegium Polonicum (CP) w Słubicach, będącym wynikiem współpracy UAM w Poznaniu oraz Uniwersytetu Europejskiego Viadrina we Frankfurcie n. Odrą (UEV) powstała nowa specjalność na kierunku *gospodarka przestrzenna: rozwój i rewitalizacja miast oraz obszarów wiejskich*. Początkowo studia te realizowane były w formie jednolitych studiów magisterskich, a później wyłącznie w trybie studiów I stopnia. Nowatorski program kształcenia został przygotowany przede wszystkim na bazie niemieckich doświadczeń związanych z procesami rewitalizacji, a także doświadczeń pracowników Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki

Przestrzennej UAM dotyczących kształcenia na kierunku *gospodarka przestrzenna* w Poznaniu. Program ten podzielony był na dwie zasadnicze grupy przedmiotów. W ramach pierwszej z nich studenci nabywali wyspecjalizowaną wiedzę, umiejętności i kompetencje z zakresu rewitalizacji, a druga dotyczyła ogólnych zagadnień szeroko rozumianej gospodarki przestrzennej. Obok zajęć realizowanych w salach dydaktycznych w formie wykładów i ćwiczeń, kładł on duży nacisk na zajęcia w terenie oraz praktykę zawodową. Ponadto w programie kształcenia, obok języka angielskiego, biorąc pod uwagę lokalizację ośrodka dydaktycznego, przewidziano również poszerzony kurs języka niemieckiego. Takie rozłożenie treści w procesie dydaktycznym sprawiło, że absolwenci tych studiów jako jedyni w Polsce posiadali kompleksową i aktualną wiedzę na temat zachodzących wówczas, głównie w krajach Europy Zachodniej procesów rewitalizacji [Motek *et al.* 2016].

W ciągu czternastu lat funkcjonowania specjalności rozwój i rewitalizacja miast oraz obszarów wiejskich w CP w Słubicach można wyróżnić dwa okresy kształtowania się liczby studentów. Pierwszy związany był z funkcjonowaniem wyłącznie jednolitych studiów magisterskich (2000-2008), a drugi z wygaszaniem jednolitych studiów magisterskich i przechodzeniem na studia licencjackie I stopnia (2008-2014). Ten pierwszy charakteryzował się początkowo dynamicznym wzrostem liczby studentów, a później ich stabilizacją na poziomie 180-200 osób (ryc. 3). W wyniku pierwszej rekrutacji na studia zostało przyjętych 37 osób, a w kolejnych latach corocznie przyjmowano ok. 40. Nowa i oryginalna specjalność studiów wzbudzała ciekawość i cieszyła się dużym powodzeniem wśród absolwentów szkół średnich. Dodatkowym atutem było również położenie miasta oraz ośrodka dydaktycznego, tuż przy granicy z Niemcami, a także bardzo dobre warunki studiowania w budynkach CP oraz zakwaterowania w akademikach. W roku akademickim 2004/2005 wypromowani zostali pierwsi absolwenci tego kierunku, uzyskując tytuł magistra gospodarki przestrzennej na specjalności *rozwój i rewitalizacja miast oraz obszarów wiejskich*. Drugi okres funkcjonowania tej specjalności dydaktycznej był już znacznie mniej pomyślny. Mimo że pierwsze rekrutacje na studia I stopnia w latach 2008-2010 zakończyły się sukcesem i każdego roku przyjętych zostało ok. 50 nowych studentów, to w kolejnych latach liczba osób rozpoczynających studia bardzo szybko malała. W rezultacie kształcenie na specjalności *rozwój i rewitalizacja miast oraz obszarów wiejskich* w Słubicach zakończono w 2014 r. Głównymi powodami była malejąca liczbę kandydatów oraz rosnące koszty utrzymania specjalności. Odejście od jednolitych studiów magisterskich i rozpoczęcie kształcenia na studiach licencjackich

I stopnia sprawiło, że program kształcenia, oparty nie na pięciu, ale na trzech latach, stał się znacznie mniej atrakcyjny, co również mogło wpłynąć na spadek zainteresowania tą specjalnością. Na stałe w CP w Słubicach pracowało kilku pracowników UAM, lecz większość dojeżdżała z Poznania, co nie tylko podnosiło koszty funkcjonowania specjalności, ale w istotnym stopniu ograniczało codzienny kontakt studentów z pracownikami naukowo-dydaktycznymi [Motek *et al.* 2016]. W sumie w CP w Słubicach na specjalności *rozwój i rewitalizacja miast oraz obszarów wiejskich* wypromowanych zostało prawie 350 absolwentów, którzy uzyskali tytuł magistra lub licencjata.

Ryc. 3. Zmiany liczby studentów i absolwentów na specjalności *rozwój i rewitalizacja miast oraz obszarów wiejskich* w CP w Słubicach w latach 2000–2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z dziekanatu w CP w Słubicach.

Rozwój regionalny

Od 2007 r., początkowo studenci jednolitych studiów magisterskich (2007–2011), a później studiów II stopnia (od 2012 r.) na kierunku *gospodarka przestrzenna* mają możliwość wyboru specjalności *rozwój regionalny*. Rozpoczęcie kształcenia na tej specjalności było wynikiem współpracy Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Ministerstwa Ochrony Środowiska oraz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Pojawiające się w tamtym okresie wyzwania związane z procesem budowania nowego modelu polityki regionalnej w Polsce wymagało odpowiednich kadr, których kształcenie uwzględniałoby najnowsze koncepcje teoretyczne wykorzystywane do modelowania procesu rozwoju, z jednoczesnym rozszerzaniem umiejętności pracowników w zakresie wykorzystania nowych instrumentów prawno-instytucjonalnych, programowych oraz finansowych [Churski 2010]. Zasada ta znalazła swoje odzwierciedlenie

w przyjętym programie kształcenia. Przewidywał on prawie 1200 godzin zajęć dydaktycznych, 5- tygodniowe praktyki zagraniczne w Brukseli, a także 14 dni praktyki dyplomowej. W ramach praktyk zagranicznych i dyplomowych oraz przedmiotów, takich jak np.: *Podstawy rozwoju regionalnego i polityki regionalnej*, *Źródła finansowania rozwoju regionalnego*, *Technika tworzenia programów rozwoju regionalnego*, *Wdrażanie programów rozwoju regionalnego* oraz *Monitoring programów rozwoju regionalnego* studenci zdobywali wiedzę, kompetencje społeczne, a także umiejętności praktyczne związane z procesami rozwoju regionalnego. W proces dydaktyczny zaangażowani byli praktycy, przede wszystkim pracownicy administracji publicznej, głównie Wielkopolskiego Urzędu Marszałkowskiego w Poznaniu oraz wielkopolscy przedsiębiorcy. Uczestniczyli oni w prowadzeniu zajęć dydaktycznych, realizacji praktyk zagranicznych, przyjmowali studentów na staże i niejednokrotnie tych najlepszych zatrudniali [Motek *et al.* 2016]. Do 2011 r., gdy specjalność ta funkcjonowała w ramach jednolitych studiów magisterskich i była dofinansowywana przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, każdego roku ok. 20 studentów podejmowało kształcenie na tej specjalności. Natomiast od 2012 r., a więc gdy specjalność *rozwój regionalny* zaczęła funkcjonować wyłącznie w ramach studiów II stopnia 4-semesteralnych i przy braku zewnętrznego finansowania jest ona zdecydowanie rzadziej wybierana przez studentów. Można tutaj wskazać dwa podstawowe powody takiego stanu rzeczy. Pierwszym jest fakt, że do 2011 r. na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM nie funkcjonowały studia inżynierskie. Absolwenci studiów inżynierskich po siedmiu semestrach kształcenia, decydują się na studia II stopnia 3-semesteralne, na których nie ma specjalności *rozwój regionalny*. Natomiast na studiach licencjackich każdego roku pojawia się ok. 50 absolwentów. Dla nich dedykowane są później studia II stopnia 4-semesteralne, w tym m.in. specjalność *rozwój regionalny*. Wielu absolwentów studiów I stopnia na kierunku *gospodarka przestrzenna* decyduje się na kontynuowanie studiów w UAM w ramach studiów II stopnia, ale zamiast specjalności *rozwój regionalny* wybierają inne np. *planowanie przestrzenne* albo *rewitalizację*. Drugim powodem jest to, że w opinii studentów jest to najtrudniejsza z pięciu dostępnych specjalności w ramach studiów II stopnia na tym kierunku.

Ochrona europejskich dóbr kultury

W latach 2011/2012 w Instytucie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej podjęto starania mające na celu umożliwienie

studentom *gospodarki przestrzennej* zdobycie wiedzy, umiejętności i kompetencji na uczelniach wyższych poza Polską, wykraczając poza możliwości oferowane w systemie ERASMUS, a jednocześnie poszerzenie współpracy z Uniwersytetem Europejskim Viadrina we Frankfurcie nad Odrą. W rezultacie tych działań na II stopniu studiów 4-semestralnych na kierunku *gospodarka przestrzenna* uruchomiono specjalność *ochrona europejskich dóbr kultury*. Na podstawie zapisów umowy pomiędzy Uczelniami oraz odpowiednio zmodyfikowanego programu studiów, studenci *gospodarki przestrzennej* wybierający tę specjalność, zajęcia o charakterze ogólnym realizują w Poznaniu z pozostałym studentami tego kierunku i jednocześnie przygotowują pracę magisterską pod opieką pracownika naukowo-dydaktycznego z UAM. Z kolei zajęcia specjalistyczne z zakresu ochrony dóbr kultury realizują w Uniwersytecie Europejskim Viadrina. Obejmują one następujące przedmioty: zarządzanie projektami, prawne aspekty ochrony zabytków, historia i teoria ochrony dóbr kultury, zadania i obszary działania ochrony zabytków oraz ochrona zabytków zabudowy miejskiej [szerzej Tobolska 2013]. Podstawowym warunkiem realizacji tej specjalności jest znajomość języka niemieckiego. Ścisła współpraca pomiędzy Uczelniami i odpowiednie ułożenie planu zajęć dydaktycznych w Poznaniu i Frankfurcie nad Odrą powoduje, że studenci mogą spełnić wszystkie obowiązki na obu Uczelniach. Niestety, m.in. z powodu słabej znajomości języka niemieckiego, oferta ta nie spotyka się z dużym zainteresowaniem studentów. Dotychczas skorzystały z niej zaledwie dwie osoby [Motek *et al.* 2016].

Podsumowanie

Lata 1991-2016 to okres dynamicznych przemian ustrojowych, społecznych oraz gospodarczych zachodzących w Polsce, to okres negocjacji, przystąpienia oraz funkcjonowania Polski w strukturach Unii Europejskiej. Przemiany te miały również istotny wpływ na funkcjonowanie nauki oraz szkolnictwa wyższego. Pojawiającym się nowym koncepcjom badawczym, zapotrzebowaniu zgłaszanemu przez gospodarkę oraz administrację publiczną, przeprowadzanym reformom szkolnictwa wyższego, w tym zasad jego finansowania, prowadzenia i przygotowywania programów studiów towarzyszyło uruchamianie kształcenia na nowych kierunkach studiów. Jednym z nich była *gospodarka przestrzenna*. Kierunek ten na polskich uczelniach pojawił się już na początku lat 90. XX. Wśród dwóch ośrodków w Polsce, w których

rozpoczęto kształcenia na tym kierunku, obok Politechniki Wrocławskiej był również Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

25 lat gospodarki przestrzennej w UAM w Poznaniu to okres stabilizacji, ale też ciągłych zmian. Stabilne wydają się być podstawy funkcjonowania kierunku, łączące dorobek naukowy z różnych dyscyplin z jednoczesnym zapewnieniem praktyczności tego kierunku. Coraz częściej jednak wskazuje się na potrzebę utworzenia odrębnej dyscypliny naukowej z zakresu gospodarki przestrzennej. Programy kształcenia na kierunku *gospodarka przestrzenna* w UAM w Poznaniu kładą nacisk na obie te grupy zagadnień. Obok ogólnej wiedzy studenci mają możliwość nabycia umiejętności praktycznych wpływających na ich pozycję na rynku pracy. Różnorodna oferta dydaktyczna (studia licencjackie i inżynierskie I stopnia, studia magisterskie II stopnia 3- i 4-semesterne, tryb stacjonarny i niestacjonarny) powoduje, że każdego roku wielu absolwentów szkół średnich i studiów I stopnia podejmuje kształcenie na tym kierunku. W roku akademickim 2014/2015 w UAM na kierunku *gospodarka przestrzenna* studiowało ponad 900 osób. Od 1996 r., czyli przeprowadzenia pierwszych egzaminów dyplomowych, mury UAM opuściło ponad 2300 absolwentów uzyskując tytuł magistra, inżyniera lub licencjata gospodarki przestrzennej. Ciągłym zmianom podlegają jednak regulacje prawne dotyczące prowadzenia studiów. Zmieniają się m.in. zasady i warunki finansowania szkół wyższych, awansów naukowych, przygotowywania programów studiów, kształcenia, czy też dotyczących zapewnienia jakości kształcenia. Inne niż na początku lat 90. XX w. są oczekiwania i wymagania stawiane przez pracodawców, administrację publiczną i studentów szkołom wyższym. To wszystko przekładało się na częste zmiany programów studiów i zasad kształcenia w UAM w Poznaniu. Podejmowane były działania, które miały sprostać tym wymaganiom. Uruchamiano kształcenie w nowych ośrodkach dydaktycznych (Słubice, Kościan), wprowadzano nowe specjalności dydaktyczne (rozwój i rewitalizacja miast oraz obszarów wiejskich, rozwój regionalny oraz ochrona europejskich dóbr kultury), a także rozwijano współpracę dydaktyczną na arenie międzynarodowej (Uniwersytet Europejski Viadrina we Frankfurcie n. Odrą).

Najważniejszymi działaniami podejmowanymi w ostatnim czasie w Instytucie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, które mają dać nowe impulsy do jeszcze lepszego dostosowania kształcenia w obszarze gospodarki przestrzennej do zmieniających się uwarunkowań są trzy inicjatywy. Pierwsza dotyczy kształcenia na studiach podyplomowych pt. *Przemysły kultury w polityce rozwoju miast*

i regionów. Studia te realizowane w latach 2013-2015 skierowane były do absolwentów *gospodarki przestrzennej* oraz pracowników administracji publicznej. Program kształcenia oparty był na modułowej strukturze [Churski 2013], a w jego realizację włączeni byli naukowcy, praktycy oraz eksperci zagraniczni [szerzej Churski, Motek 2013; Churski *et al.* 2015a, 2015b]. Druga inicjatywa realizowana jest od 2015 r. w ramach dwóch projektów z *Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020*. Oba projekty mają na celu dostosowanie studentów do współczesnych wymagań rynku pracy. Projekt Geocentrum Doskonałości zmierza do podniesienia kompetencji m.in. studentów *gospodarki przestrzennej* odpowiadających potrzebom gospodarki, rynku pracy i społeczeństwa. Natomiast projekt Kierunek praca: wysokiej jakości program stażowy dla studentów kierunku praktycznego *gospodarka przestrzenna* daje szansę studentom na zrealizowanie 3-miesięcznego, płatnego stażu. Ostatnia, trzecia inicjatywa, to projekt utworzenia w obszarze gospodarki przestrzennej nowego kierunku studiów *zintegrowane planowanie rozwoju* [szerzej Churski, Motek 2016].

Literatura

- Chojnicki Z., 1992, *Współczesne problemy gospodarki przestrzennej*, [w] *Współczesne problemy geografii społeczno-ekonomicznej Polski*, Z. Chojnicki, T. Czyż (red.). Wyd. Naukowe UAM, Poznań: 9-19.
- Chojnicki Z., 1996, *Geografia społeczno-ekonomiczna wobec transformacji systemowej w Polsce*. Przegląd Geograficzny, 68, 1-2: 19-29.
- Churski P., 2010, *Kształcenie na specjalności rozwój regionalny w ramach kierunku Gospodarka Przestrzenna – doświadczenia UAM w Poznaniu*. Biuletyn KPZK PAN, z. 244, Warszawa: 133-145.
- Churski P., 2013, *Modułowy program kształcenia – szansa na podniesienie jakości kształcenia na kierunku gospodarka przestrzenna*. Biuletyn KPZK PAN, z. 251, Warszawa: 9-23. Churski P., Motek P. (red.), 2013, *Przemysły kultury w polityce miast i regionów. Program kształcenia studiów podyplomowych*. Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM, Poznań.
- Churski P., Motek P., 2016, *Zintegrowane planowanie rozwoju – projekt przygotowania i uruchomienia kształcenia na nowym kierunku studiów w obszarze gospodarki przestrzennej*. Biuletyn KPZK PAN, z. 260, Warszawa: 22-40.
- Churski P., Motek P., Stryjakiewicz T., 2015a, *Przemysły kultury w polityce rozwoju miast i regionów – nowe obszary kształcenia w gospodarce przestrzennej*. Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, nr 30, Poznań: 81-98.

- Churski P., Motek P., Stryjakiewicz T., 2015b, *Cultural Industries in the Development Policies of Cities and Regions: a New Area of Education in Spatial Management*. *Quaestiones Geographicae*, 34(2), Poznań: 87-97.
- Kraśniewski A., 2011, *Jak przygotować programy kształcenia zgodne z wymogami wynikającymi z Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego?* Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.
- Motek P., 2013, *Kształcenie na kierunku gospodarka przestrzenna w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*. Biuletyn KPZK PAN, z 251, Warszawa: 38-52.
- Motek P., Churski P., Wiczorek M., 2016, *Kształcenie na kierunku gospodarka przestrzenna – doświadczenia UAM w Poznaniu*. Konferencja Naukowa pt. *Gospodarka Przestrzenna w Naukach Technicznych*, 8 i 9 października 2015, Warszawa, w druku.
- Parysek J. J., 2012, *Działalność dydaktyczna w latach 1919-2010 – Gospodarka przestrzenna*, [w:] *Dzieje Nauk Geograficznych i Geologicznych na Uniwersytecie w Poznaniu*, M. Marciniak et al. (red.). Wyd. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań: 348-351.
- Parysek J. J., Rogacki H., 1996, *Kształcenie w zakresie gospodarki przestrzennej w Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu*. Biuletyn KPZK PAN, z. 172. Warszawa: 81-94.
- Rogacki H., 2006, *Gospodarka przestrzenna – edukacyjne doświadczenia Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*. Biuletyn KPZK PAN, z. 224, Warszawa: 107-113.
- Stachowiak-Kudła M., 2012, *Autonomia szkół wyższych a instytucjonalne mechanizmy zapewnienia jakości w Polsce i wybranych państwach europejskich*. Wyd. Difin, Warszawa.
- Tobolska A., 2013, *Możliwości poszerzenia oferty programowej na kierunku gospodarka przestrzenna: nowy moduł specjalnościowy dla studentów UAM – ochrona europejskich dóbr kultury*. Biuletyn KPZK PAN, z. 251, Warszawa: 176-190.
- Wspólna Deklaracja Europejskich Ministrów Edukacji zebranych w Bolonii 19 czerwca 1999 r.*, 2006, [w:] *Europejski obszar szkolnictwa wyższego*, E. Kula, M. Pękowska. Antologia dokumentów i materiałów, wybór i opracowanie: 129-132.